

УКРАЇНСЬКА ШКОЛА АРХЕТИПІКИ

**АРХЕТИПІКА І ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ:
ІНСТИТУЦІЙНІ ФОРМИ,
МЕХАНІЗМИ ТА ПРАКТИКИ**

**збірник наукових праць
переможців і кращих авторів
Першого міжнародного конкурсу молодих учених**

**КИЇВ
НТЦ «Псіхєя»
2013**

УДК 342:321:316
ББК 67
A94

Схвалено Вченою радою Національної академії
державного управління при Президентові України
(протокол № 202/4-9 від 21 травня 2013 року)

Експертна колегія:

Тетяна Данилова, канд. філос. наук (Київ, Україна);
Володимир Козаков, д-р держ. упр., проф. (Київ, Україна);
Павло Крупкін, канд. фіз.-мат. наук, с. н. с., (Париж, Франція);
Катерина Меркотан, канд. політ. наук (Борне Суліново, Польща);
Валентина Мамонова, д-р держ. упр., проф. (Харків, Україна);
Андрій Мартинов, д-р іст. наук, с. н. с. (Київ, Україна);
Людмила Приходченко, д-р держ. упр., проф. (Одеса, Україна);
Олена Шибанова-Росенко, канд. екон. наук, проф.
(Лондон, Велика Британія; Твер, Росія).

A94

Архетипіка і державне управління: інституційні форми, механізми та практики [Текст] : збірник наукових праць переможців і кращих авторів Першого міжнародного конкурсу молодих учених ; Київ, 24 травня 2013 р. / за ред. Е. А. Афоніна, Г. Л. Рябцева. – К. : НАДУ, 2013. – 112 с.

ISBN 978-966-95379-6-6

До збірки увійшли статті переможців і кращих авторів Першого міжнародного конкурсу молодих учених, фінал якого пройшов у рамках Четвертого теоретико-методологічного семінару за міжнародною участю «Архетипіка і державне управління: інституційні форми, механізми і практики» (22-26 травня 2013 р., Київ, Україна).

УДК 342: 321: 316
ББК 67

© Українська школа архетипіки, 2013

ISBN 978-966-95379-6-6

ЗМІСТ

До читача

<i>Марина БІЛИНСЬКА</i>	5
<i>Сергій КОТОВ-ДАРТІ</i>	6

Теорія та історія державного управління, державної служби та місцевого самоврядування (архетипна парадигма)

<i>Ігор РЕШЕВЕЦЬ</i> . Архетипна парадигма в політико-адміністративному менеджменті	7
<i>Марина СТАРОВА</i> . Проблеми морально-етичної поведінки лідера в колективі: архетипна парадигма	17
<i>Олександр ЧАБАН</i> . Архетипні та соціокультурні основи корупційної поведінки в українській дійсності	25

Механізми державного управління, державної служби та місцевого самоврядування (архетипна парадигма)

<i>Олена БУЛКІНА</i> . Архетипні особливості здійснення політичної професійної діяльності	34
<i>Степан ГАЛИЧ</i> . Політичні вибори в Україні: архетипний підхід	41
<i>Юрій ГУБАРЄВ-ЗОЛОТУХІН</i> . Маніпулювання масовою свідомістю	51
<i>Сергій ДОРОШЕНКО</i> . Державно-приватне партнерство як наслідок архетипіки в державному управлінні	59
<i>Альберт ЗЕЛЯК</i> . Комунікації в публічній сфері та їх архетипіка	67
<i>Надія ПАВЕЛКО</i> . Архетипна природа державної аграрної політики України	74
<i>Аліна ПОМАЗА-ПОНОМАРЕНКО</i> . Механізм збалансування та державної підтримки реалізації інтересів у сфері земельно-орендних відносин: архетипна природа	81

Проблеми планування розвитку територій (архетипна парадигма)

<i>Віталій ОМЕЛЬЯНЕНКО</i> . Управління процесами створення регіональної екосистеми інновацій з урахуванням особливостей інституційних архетипів	90
<i>Юлія ЧЕРКАСОВА</i> . Планування територій суспільного з значення в житлових районах (архетипний підхід)	97
<i>Євген ЮРЧЕНКО</i> . Збереження архетипу територій при плануванні і забудові населених пунктів	104

Українська школа архетипіки	110
-----------------------------------	-----

TABLE OF CONTENTS

To the reader

<i>Maryna BILYNSKA</i>	5
<i>Sergej KOTOV-DARTEY</i>	6

Theory and history of public administration, state services and local self-government (archetypical paradigm)

<i>Igor RESHEVETS</i> . Archetypical paradigm of the political administration management.....	7
<i>Marina STAROVA</i> . The problems of ethical behavior of a leader in the group: the archetype paradigm	17
<i>Alexander CHABAN</i> . Archetypical and socio-cultural foundations of corruptive behavior in the Ukrainian reality	25

Mechanisms of public administrations, services and local self-government (archetypical paradigm)

<i>Helen BULKINA</i> . Archetypical peculiarities of professional political activity implementation.....	34
<i>Stepan GALYCH</i> . Political elections in Ukraine: archetypical approach.	41
<i>Yuriy GUBAREV-ZOLOTUKHIN</i> . Mass consciousness control.....	51
<i>Sergey DOROSHENKO</i> . Public-Private Partnership (PPP) as a consequence of archetypical patterns in the state administration	59
<i>Albert ZELYAK</i> . Communications in the public sphere and their archetypical patterns.....	67
<i>Nadiya PAVELKO</i> . Archetypal nature of state agricultural policy in Ukraine.....	74
<i>Alina POMAZA-PONOMARENKO</i> . Balancing and state support mechanism for realization of interests under in land lease relations: archetypical nature	81

Development problems in planning of territories (archetypical paradigm)

<i>Vitaliy OMELIANENKO</i> . Administering the processes of regional ecosystem innovations creation considering the peculiarities of institutional archetypes	90
<i>Juliya CHERKASOVA</i> . Planning of territories of public value in residential areas (archetype approach)	97
<i>Evgenii YURCHENKO</i> . Planning and development of residential areas preserving the territorial archetypes	104

Ukrainian school of archetypes	110
---	-----

ПРОБЛЕМИ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ (АРХЕТИПНА ПАРАДИГМА)

УДК 332.122.62

Віталій ОМЕЛЬЯНЕНКО
*аспірант кафедри економічної теорії
Сумського державного університету
(Суми, Україна)*

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ СТВОРЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОСИСТЕМИ ІННОВАЦІЙ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНСТИТУЦІЙНИХ АРХЕТИПІВ

Розглянуто особливості формування інноваційної екосистеми на регіональному рівні в контексті архетипової парадигми. Запропонована концепція регіонального розвитку на основі архетипів відкритих інновацій і мотиваційної складової інноваційно-інвестиційних процесів.

Ключові слова: архетип, інноваційна екосистема, інститут, регіон.

Постановка проблеми. Побудова ефективної національної інноваційної системи як системи інститутів дозволила високорозвинутим країнам реалізувати технологічні прориви і забезпечує підтримку конкурентоспроможності економік. Інноваційні процеси найуспішніше протікають в сприятливому середовищі – екосистемі, яка забезпечує необхідними ресурсами і встановлює зв'язки між окремими елементами і формується під впливом багатьох чинників, у т.ч. суспільних архетипів.

Актуальність теми дослідження. Питання формування екосистем інновацій на регіональному рівні є досить розробленим за кордоном, але в Україні, проте, переважно превалює елементний підхід, який передбачає розгляд формування окремих інституційних елементів інноваційної системи, тоді як відсутність системного підходу до їх формування зводить нанівець всі зусилля. Красномовним є той факт, що Україна, будучи лідером по патентуванню винаходів, перебуває «в хвості» по рівню практичного використання розробок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування регіональних інноваційних систем присвячені праці С. Борраса, Х. Брачика, Г. Етцковича, Л. Лидесдорфа, Ф. Кука, К. Сейбла, А. Скотта. Серед вітчизняних учених слід назвати В. Александрову, І. Брикову, З. Варналія, М. Данилович, А. Поручника, В. Реутова, Д. Стеченко, О. Христенко. Дослідження архетипів у контексті управління взагалі й інноваціями зокрема проводили В. Захаров, В. Єгоркін, В. Кондрацьов, О. Фрейдіна, Р. Юсупов, проте системного аналізу питань формування регіональної інноваційної системи з погляду архетипів не здійснювалося.

Виділення невирішеної частини проблеми. Саме аналіз і врахування архетипів в управлінні інноваційною сферою як на загальнодержавному, так і на регіо-

нальному рівні, дозволить істотно підвищити ефективність цих процесів і створить підґрунтя для розвитку ефективної національної інноваційної системи, яка не в останню чергу базується на соціокультурному базисі.

Метою статті є аналіз особливостей формування регіональної системи інновацій на основі визначення архетипів (стимулюючих і стримуючих) та розробка рекомендацій щодо оптимізації процесів на основі архетипової парадигми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальність питання розвитку регіональних інноваційних екосистем обумовлюється новою роллю регіонів. У розвинених країнах світу, особливо в ЄС, останнім часом спостерігаються дві провідні тенденції: зростання політичної ваги регіонів і збільшення кількості регіональних ініціатив, спрямованих на стимулювання економічного розвитку. Вагомість регіональної компоненти у побудові ЄС підкреслюється гаслом співтовариства – «Європа регіонів». Теоретичною основою сучасних підходів є концепція «нового регіоналізму», заснована на об'єднанні централізованих («уніз») і децентралізованих («угору») підходів. При цьому зусилля спрямовуються на стимулювання внутрішніх резервів саморозвитку регіонів, і значна увага приділяється міжрегіональним і міжнародним формам співпраці. Модель регіонального економічного розвитку ЄС ґрунтується на стратегічному партнерстві між місцевими органами влади, державним і приватними секторами і громадськими організаціями [10, с. 6–7].

Управління інноваційною екосистемою базується на її аналізі як сукупності взаємозалежних структур, діяльність яких спрямована на продукування і комерціалізацію наукових знань і технологій і забезпечення інноваційних процесів, які мають могутню національну основу, культурні традиції, політичні і культурні особливості.

Згідно з традиційним підходам екосистема інновацій базується на п'яти основних елементах:

- 1) наука, інженерно-технічні співтовариства, вищі учбові заклади, які відіграють роль основних постачальників інноваційних ідей для комерціалізації;
- 2) індустрія венчурних інвестицій, яка забезпечує приток в екосистему фінансових ресурсів і бізнес-компетенцій;
- 3) інфраструктура, яка забезпечує функціонування інноваційних компаній;
- 4) стійкий попит на високотехнологічну продукцію, технології і стартапи;
- 5) законодавче правове поле, яке забезпечує комфортні умови для інноваторів.

В Україні ж переходу до інноваційної моделі розвитку перешкоджають:

- недостатня інформованість компаній і підприємств про існування нових технологій і можливості доступу до них за допомогою інноваційної інфраструктури;

- слабо розвинені механізми стимулювання підприємств регіону до розвитку технологічної кооперації і використання інновацій;

- слабе залучення наукового потенціалу в процеси регіональної економіки;

- фрагментарність інноваційної інфраструктури; у ній слабо розвинені зв'язки між організаціями інноваційної інфраструктури регіону;

- недостатньо розвинений системний механізм фінансової підтримки послуг інноваційної інфраструктури для регіональних компаній і наукових організацій;

- слабе використання кращих практик розвитку інноваційної інфраструктури.

Однією з головних причин цього є те, що часто на рівні практичного управління інноваційними процесами в регіоні використовуються або досить обмежений

досвід, або найбільш загальні методологічні підходи, або закордонні рекомендації, розроблені для вирішення подібних задач, але в інших економічних і соціально-культурних умовах. Вказані умови підвищують ймовірність системних помилок при прийнятті управлінських рішень на регіональному рівні. Тому ми пропонуємо розглянути архетипи, що впливають на процес управління регіональною інноваційною екосистемою, які доцільно класифікувати за джерелами виникнення і об'єктами впливу відповідно на архетипи державного управління і архетипи учасників інноваційної системи, представлених переважно приватним сектором.

Згідно з К. Г. Юнгом, архетипи не є жорсткою програмою, яка моделює поведінку людини, це скоріше «розпорядження загального плану», які не регулюють форму, а задають певний напрямок діяльності». Певну конкретику вони знаходять лише у рамках того чи іншого культурного середовища. Найбільш явно архетипи виявляються в економічному менталітеті, який, на думку Р. Н. Юсупова, є «стійкою і органічною єдністю неусвідомлюваних архетипів і свідомих стереотипів, які забезпечують національну специфіку сприйняття і осмислення економічної інформації, а також будь-яких явищ і процесів соціально-економічної дійсності в цілому» [12].

У відомій моделі «тропічного лісу» (підхід, який використовується в Кремнієвій Долині) інноваційна екосистема розглядається як така, що складається з двох частин – «заліза» і «софту». Під «залізом» розуміється створена на території фізична інфраструктура інновацій, а як «софт» розглядається культура інновацій, в якій з'являються нові типи поведінки і соціальної взаємодії, які сприяють інноваційному розвитку.

Побудову регіональної інноваційної екосистеми не можна розглядати поза загальнодержавним управлінням і системою національної ідентичності, за якою ховається провідний чинник самодостатності соціокультурної системи (геополітичної, економічної і релігійно-духовної). Проте наявність регіональної асиметрії і низки успішних і провальних прикладів поза рамками початкових чинників (які не формувалися цілеспрямовано) у рамках однієї країни дає привід стверджувати про наявність певних специфічних умов на регіональному рівні.

Розглянемо інноваційні архетипи на рівні приватних економічних суб'єктів.

Спільне дослідження Innovating on your own terms компаній IBM Institute for Business Value та Innosight узагальнило досвід експертів IBM і 700 топ-менеджерів 90 найбільших компаній світу. У підсумковому звіті були описані «інноваційні архетипи», що визначають підхід до інновацій, притаманну їм інноваційну стратегію і найбільш типові способи її реалізації. Відповідно до цього підходу інноваційний архетип визначає:

- організаційний формат розвитку інновацій, який є найбільш природним і продуктивним (найчастіше — вибір між самостійним генеруванням, трансфером з наукової сфери, копіюванням або модифікацією існуючих технологій);
- джерела і способи пошуку і збору інформації;
- внутрішні механізми впровадження інновацій;
- пріоритетні підходи при пошуку інновацій.

У табл. 1 наведена розширена класифікація архетипів залежно від виду інноваційного архетипу [4] і запропонований авторський підхід до ролі регіональної влади залежно від типу і за умов активної політики.

Таблиця 1 – Інноваційні архетипи і роль регіонального управління

Інноваційний архетип	Підготовка інновацій	Акценти і співпраця	Бізнес-модель	Тип регіональної політики	Роль органів влади
Творці брендів	продуктові інновації, орієнтовані на створення брендів; середні обсяги виробництва; орієнтація на елітного кінцевого споживача	висока спеціалізація, сильна кооперація з постачальниками, аутсорсинг НДДКР	орієнтація на бренди преміального сегменту; сильний захист інтелектуальної власності	кластери, бізнес-інкубатори	висока
Швидкі імітатори	удосконалення інновацій і доведення їх до масового ринку	середній рівень спеціалізації, вибіркова кооперація, інтенсивний аутсорсинг НДДКР	орієнтація на низькі затрати, порівняно низький ступінь захисту інтелектуальної власності	кластери	висока
Пристосованці до масового ринку	адаптують і покращують існуючі продуктові інновації	широкий фокус виробництва, інтенсивний аутсорсинг НДДКР, обмежена участь в підприємницьких мережах із постачальниками	орієнтація на низькі затрати, слабкий захист інтелектуальної власності, орієнтація на бренди	усі можливі форми трансферту технологій	низька
Револьюцיוнери дизайну	орієнтація переважно на технологічні інновації, перехід від масового виробництва до пошуку вузьких ринкових ніш	ініціатори побудови виробничих мереж, модульний принцип проектування, обмежений аутсорсинг НДДКР	інновації, орієнтовані на зниження затрат, відносно сильний захист інтелектуальної власності	технопарк	висока
Оптимізатори кінцевого виробничого циклу	преміальні продуктові інновації на основі використання нових систем і компонентів	вузька спеціалізація, дуже обмежений аутсорсинг НДДКР	контроль над інтелектуальною власністю	технопарк	висока
Фахівці з оптимізації витрат	інновації на основі нових технологій виробництва, орієнтація на споживача	широкий фокус, середній рівень аутсорсингу НДДКР, формальне партнерство	продукти з низькими затратами, відносно сильний захист інтелектуальної власності	усі можливі форми трансферту технологій	висока

Інноваційна екосистема повинна забезпечувати мотиваційний ефект, тобто слабкі інноватори повинні прагнути до активізації інноваційних процесів, а підприємства, які не запроваджують інновації, повинні зрозуміти, що це – доступний і потенційно ефективний вид діяльності.

Щоб потоки ідей поширювалися в системі і реалізовувалися у виробництві, варто перейти від менеджменту конкретних проектів і людей до менеджменту екосистем в цілому. Аналіз інноваційно-інвестиційних проектів у Сумській області показав переважання саме точкового підходу, коли органи влади спрямовують зусилля лише на розробку і реалізацію кількох проектів, нехтуючи системністю.

Одним з ключових процесів у створенні «тропічного лісу», на думку Хоровіта [11], є перехід від ЕГОсистеми, коли вирішальну роль відіграють окремі люди, до ЕКОсистеми, коли всі рівні діють у рамках довірчих стосунків.

Важливим чинником деструктивної архетипізації є принципи механізму державних закупівель, оскільки добре відомо, що інноваційна продукція в більшості випадків дорожче, ніж традиційна, проте, вона приносить відчутні вигоди при експлуатації, і цей факт необхідно враховувати при складанні держконтрактів.

У контексті попереднього варто розглянути базовий архетип інноваційного розвитку – амортизацію, тобто подолання вимирання «старих» штучних об'єктів (матеріальних або ідеальних). Оскільки без цього процесу життєдіяльність людства в його взаємозв'язку з штучними системами стала цілком неможливою, його можна вважати за природний. Процес комплексної прискореної загальної амортизації зазвичай зв'язується з модернізацією як системним процесом. Для боротьби з руйнуванням об'єктів штучного середовища люди використовували спосіб, аналогічний природному, – заміну застарілих штучних об'єктів новими. Проте у 1990-х унаслідок скорочення виробництва відновлення засобів трудового процесу виявилось не потрібним. Більш того, скорочення виробництва і масове безробіття призвели до того, що створена в СРСР система професійної підготовки виявилася надлишковою і була повністю зруйнована. В результаті перебудови базовий «інноваційний» архетип – архетип загальної амортизації — перестав відтворюватися [1, с. 7].

Пріоритетне значення має розвиток процесів взаємодії і комунікацій. Згідно з провідними концепціями інновації переважно активно розвиваються у відкритих і гнучких спільнотах разом із дистанцією влади. У випадку вітчизняної практики зберігаються високі соціальні бар'єри і формалізований характер системи, які ускладнюють комунікацію і знижують потенціал спільної дії.

Згідно з викладеним вище можна виділити деструктивні архетипи зовнішнього чинника («хтось зацікавлений має сам прийти до нас») і архетип директивного управління, який проявляється, зокрема, у логіці індустріального розвитку і заснований переважно на вертикальних командно-адміністративних зв'язках центру і великих компаній, в якому наука і університети займали підлегле положення.

У контексті управління доцільно використовувати архетипи систем управління, ґрунтуючись на працях С. Біра і А. Поспелова [10]. Розглянемо два архетипи. Перший – загальний архетип з елементами «об'єкт управління – система управління – зовнішнє середовище». У моделі реалізуються такі принципи управління, як «чорний ящик», зворотний зв'язок, взаємодія системи з зовнішнім середовищем. Особливості моделей управління відображають часткові архетипи:

– архетип жорсткого управління – система з розімкненим контуром управління (система управління лише з прямим зв'язком), яка реалізує закладений алгоритм управління, не цікавлячись результатами роботи. Механізм здійснює управління вхідними потоками відповідно до норм, стандартів і правил. Механізм придатний для початкового етапу формування регіональної інноваційної системи;

– система управління із замкненим контуром управління, що створюється за допомогою зворотного зв'язку, який реалізує алгоритм «жорсткого» управління і алгоритм коригувальних дій, обумовлених силою зворотного зв'язку, яка залежить від міри невідповідності отриманих результатів плановим. Механізм придатний для управління екосистемою у випадку інновацій у державному секторі;

– система управління з адаптацією: створення в системі з замкненим контуром управління нового блоку – блоку адаптації, основне призначення якого пов'язане з вибором способу управління з множини допустимих варіантів, які сприяють наближенню системи до планованої траєкторії. Механізм придатний для управління і розвитку існуючої екосистеми.

Щодо інноваційної системи осмислено роль людського чинника. Найважливішою є порівняно нова для нашої країни роль (keystone) людини, яка є не підприємцем, дослідником, інженером, а фігурою, здатною об'єднати різноманітні елементи екосистеми. Поява такої фігури є випадковістю, яка дозволяє виживати екосистемі і забезпечує її стійкість.

Соціальний контракт точно описує взаємні зобов'язання і виражає стан, до якого ми завжди прагнемо, займаючись інноваціями. Але спочатку в цей контракт потрібно повірити.

У рекомендаціях проекту Europe Aid «Наука і комерціалізація технологій» [5] розглядається досвід створення регіонального центру комерціалізації технологій на прикладі Росії і Німеччини. У Росії (регіональна практика в Україні нічим не відрізняється) місія центру була сформульована як державна функція та орієнтувала діяльність центру у формат агента регіональної адміністрації. Як основні клієнти розглядалися місцеві науково-дослідні організації і промислові підприємства, у яких не було і, власне, не мало бути потреби в моніторингу чи формуванні портфеля інноваційних проектів. Можливість для залучення коштів державних програм у сфері інноваційного розвитку існувала, але вимагала інших компетенцій центру. Спеціальної регіональної програми, пов'язаної з задачами сприяння комерціалізації технологій, в регіоні не існувало. Залучений персонал мав досвід викладання, але не володів компетенціями, потрібними для надання конкурентоспроможних послуг. Таким чином, вибрана стратегія створення центру не могла забезпечити ефективний організаційний розвиток.

У протилежність цьому, в Німеччині агенція PVA-MV AG (м. Росток, Помєранія) була створена у формі консорціуму для отримання прибутку. Консорціум діє на основі угоди про взаємодію і одержує цільове державне фінансування з коштів Програми з комерціалізації Федерального міністерства освіти і науки (BMBF) і регіонального бюджету (50 на 50).

Висновки і перспективи подальших досліджень. В основі функціонування екосистеми не повинна лежати ідея «примусовості взаємодії». В ідеалі кожен з учасників інноваційного процесу має власні цілі, що одночасно сприяє формуванню

зв'язків у екосистемі та інноваційному розвитку економіки в більшому масштабі.

За умови створення екосистем, слоган «Сила України – в самотності її регіонів, завдяки чому в ній є все!» набуде не тільки культурний, але й інноваційний зміст, оскільки основна частка (за деякими оцінками – до 80 %) іноземних інвестицій в економіку східноєвропейських держав була залучена за ініціативою і при безпосередньому сприянні територіальних органів влади і місцевого самоврядування.

Список літератури

1. Захаров В. К. Модернизация и внегосударственное управление / В. К. Захаров // Public Administration in the 21st Century: Traditions and Innovations. 9th Int. Conf. – М. : Moscow University Press, 2011. – V. 2. – P. 5-12.
2. Егоркин В.Г. Философия инноваций / В.Г. Егоркин // Общество. Среда. Развитие («TERRA HUMANA»). – 2006. – № 1. – С. 14-25.
3. Катуков Д. Д. Институциональная среда глобализированной экономики: развитие сетевых взаимодействий / Д. Д. Катуков, В. Е. Малыгин, Н. В. Смолянская. – М. : Ин-т экономики РАН, 2012. – 45 с.
4. Кондратьев В. Б. Автомобильная промышленность: перспективы развития после кризиса [Электронный ресурс] / В. Б. Кондратьев // Перспективы. – 01.10.2010. – Режим доступа : http://perspektivy.info/rus/ekob/avtomobilnaja_promyshlennost_perspektivy_razvitiya_posle_krizisa_2010-10-01.htm.
5. Лукша О. Центр коммерциализации технологий – организационное развитие: как создать, управлять, организовать мониторинг и оценку деятельности / О. Лукша, П. Сушков, А. Яновский // Проект Europe Aid «Наука и коммерциализация технологий». – 2006. – 124 с.
6. Марк М. Герой и бунтарь. Создание бренда с помощью архетипов / М. Марк, К. Пирсон ; пер. с англ. – СПб : Питер, 2005. – 336 с.
7. Методи та механізми фінансування місцевого економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.mled.org.ua/media/docs/Financial_Methods_and_Mechanisms_Report_Kyiv_2012.pdf.
8. Місцевий економічний розвиток: моделі для успіху / під кер. М. Дацишина. – К. : Інститут реформ, 2003. – 41 с.
9. Розенберг Н. Как Запад стал богатым. Экономическое преобразование индустриального мира / Н. Розенберг, Л. Бирдцелл ; пер. с англ. – Новосибирск : Экспресс, 1995. – 352 с.
10. Фрейдина Е. В. Исследование систем управления / Е. В. Фрейдина. – М. : Омега-Л, 2008. – 367 с.
11. Хван В. Тропический лес. Секрет создания следующей Силиконовой долины / В. Хван, Г. Хоровитт ; пер. с англ. – Томск : Изд-во Томск. гос. ун-та систем упр. и радиоэлектроники, 2012. – 332 с.
12. Юсупов Р. Н. Формирование инновационного менталитета [Электронный ресурс] / Р. Н. Юсупов // Матер. V Междунар. студ. электронной научн. конф. «Студенческий научный форум – 2013». – Режим доступа : <http://www.scienceforum.ru/2013/pdf/7496.pdf>.